

UKRAINAN KIRJASTOT SODASSA: VASTARINTAA JA AKTIIVISTA TOIMIJUUTTA

Venäjä hyökkäsi Ukrainaan 24.2.2022. Siitä lähtien mediaa on hallinnut kuvasto pommitetuista kaupungeista ja sotaa pake-
nevista siviileistä. Mutta minkälainen on Ukrainan kirjastojen
tilanne sodan keskellä? Tässä lyhyessä katsauksessa kerrotaan
kirjastomaailman reaktioita Ukrainan tilanteeseen, ja toisaal-
ta kerrotaan muutamain esimerkein, miten kirjastot Ukrainassa
ovat sotaan reagoineet.

Myötätuntoa ja solidaarisuutta

Kun Venäjä aloitti hyökkäyssotan-
sa Ukrainaa vastaan, herättiin
alkujärkytyksen jälkeen mielti-
mään myös maan kirjastojen tilannetta.
Kansainvälinen kirjastojen katto-or-
ganisaatio IFLA julkaisi julkilausuman
kirjastoille ja kulttuurihistorialle epä-
suotuisasta tilanteesta 1. 3. 2022 (IFLA
2022a). Pohjoismaiset kansalliskirjastot
julkilausivat nekin varsin pian hyök-
käyksen jälkeen solidaarisuutensa ys-
tävilleen ja työtovereilleen piiritetyssä
Ukrainassa (Kansalliskirjasto 2022),
ja tähän julkilausumaan on yhtynyt
myös ammattikorkeakoulukirjastojen
AMKIT-konsortio. Suomen yliopisto-
kirjastojen verkosto FUN on julkaissut
oman kannanottonsa ja solidaarisuu-
den osoituksensa (FUN 2022). Myös
pohjoismaiset kirjastoseurat tuomitse-
vat sodan yksituumaisesti (SKS 2022).

STKS yhtyy sek in kirjastoalan Ukrainan
tilannetta koskeviin kannanottoihin
(STKS 2022).

Varsinaisesti Ukrainan kirjastojen
tilanne nousi laajempaan kansainvä-
liseen keskusteluun sen jälkeen, kun
Ukrainian Library Association ilmoitti
joutuvansa lykkäämään kansainvälisen
konferenssin järjestämistä siihen saak-
ka, kunnes miehittäjät on häädetty. Il-
moitus sai runsaasti näkyvyyttä, kun
Nicholas Poole, Yhdistyneiden kunin-
gaskuntien kirjasto- ja informaatioyh-
distyksen toiminnajohtaja, tveettasi
aiheesta keräten nopeasti yli 200 000
tykkäystä. Poolen tveetin sisältö oli
kannustava: ”We will reschedule just as
soon as we have finished vanquishing
our invaders. Ukrainian Librarians,
I salute you.” (@NickPoole1 2022).
Kirjastoväki ympäri maailman lähet-
ti satoja rohkaisuviestejä hädänalaisil-
le kollegoilleen, samaan aikaan kun

Ukrainian Library Association julkaisi kuvia tuhoutuista kirjastoista omalla Facebook -tilillään (Українська бібліотечна асоціація/Ukrainian Library Association 2022a).

Kansainvälinen huoli ja solidaarisuus ovat kääntyneet myös käytännön toimiksi. IFLA työstää yhdessä mm. Blue Shield Internationalin, UNESCO:n ja Ukrainian Library Associationin kanssa suunnitelmia, joilla turvata Ukrainan dokumentaarisen perinnön ja kirjastojen kokoelmien säilyminen. Tätä

varten on myös perustettu erityinen työryhmä. (IFLA 2022b). COOSELIS (Council of Slavonic and East European Library and Information Services) on koonnut sivuilleen esimerkkejä muista käynnissä olevista, ukrainalaisen kulttuuriperinnön säilyttämiseen tähtäävistä hankkeista (COOSELIS 2022).

Ukrainan kirjastot turvan, toiminnan ja tiedon keskuksina

Ukrainan kirjastot – niin yleiset kuin tieteellisetkin – ovat sodan myötä löytäneet itsensä uuden edestä. Berkeleyyn yliopistokirjaston 6. 4. 2022 järjestämässä Voices from Ukraine: Ukrainian librarians in the struggle against Russian invasion! -webinaarissa ukrainalaisille kirjastoalan ammattilaisille tarjoutui mahdollisuus kertoa arjestaan ja kirjastojensa toiminnasta sodan keskellä (Vaccaro 2022).

Kirjastot pyrkivät ylläpitämään peruspalvelujaan ja huolehtimaan kokoelmistaan, mutta rinnalle on tullut täysin uudenlaista toimintaa. Webinaarin esityksissä kerrottiin, kuinka kirjastoista on muodostunut alueidensa toimintakeskuksia, joista käsin organisoidaan vapaaehtoistoimintaa ja joissa tarjotaan suojaa, ruokaa ja muuta apua so-

Kansainvälinen huoli ja solidaarisuus kääntyi käytännön toimiksi.

dan jaloista paenneille ja järjestetään toimintaa lapsille. Kirjastoissa osallistutaan myös maanpuolustukseen: niissä muun muassa kudotaan naamiointiverkkoja ja leivotaan piirakoita rintamalle (kuva 1). Joidenkin kirjastojen kellarit toimivat pommisuojina. (Vaccaro 2022.)

Sodan käynnistyttyä informaatiovyöry on ollut valtavaa, mikä on asettanut täysin uudenlaisen haasteensa luotettavien lähteiden löytämiselle ja niiden aitouden varmistamiselle. Tässä sodassa kirjastot ovat olleet eturintamassa: esimerkiksi kiovalaisen Taras Shevchenko National Universityn oma kirjasto, Maksymovych Scientific Library, on ottanut tehtäväkseen julkaista päivittäisiä, kuratoituja ja analyttisiä koosteita Ukrainan sotaan liittyvistä aikakauslehtiartikkeleista. Aiheina ovat olleet mm. Venäjän hyökkäystoimet, sodan vaikutukset infrastruktuuriin ja ukrainalaisten vastarinta. Näillä koosteilla on myös kauaskantoisempi merkitys: ne muodostavat yhdenlaisen reaaliajassa kerätyn, sodan käännteitä dokumentoivan aikakirjan, jota voi-

Kuva 1. Kirjaston henkilökunta punoo naamiointiverkkoja Lvivissä. (kuva: Українська бібліотечна асоціація/ Ukrainian Library Association 2022b)

daan sodan jälkeen hyödyntää mm. lähdeaineistona. Omalta osaltaan tällä halutaan myös varmistaa, että tuleville sukupolville jää sodan jälkeen todenmukaista tietoa tapahtumista. (Vaccaro 2022.)

Ei koskaan enää?

Kirjastot eivät ole jääneet sodassa statisteiksi, vaan ovat aktiivisesti mukana Ukrainan puolustautumisessa. Valitettavasti pommituksia on osunut myös kirjastorakennuksiin: kirjastoja on tuhoutunut ainakin Sumyssa, Chernihivissä ja Severodonetskissa. Kharkivissa Karazin University Library on myös pahasti vaurioitunut. (Chappell 2022). Ukrainan hallituksen ylläpitämällä, kulttuurikohteisiin kohdistuneita sotarikoksia listaavalla sivustolla on tätä kirjoittaessa 15 mainintaa eri asteisista kirjastoihin kohdistuneista tuhoista, joita ovat aiheuttaneet joko suorat pommitukset tai ohjusiskuista levinneet sirpaleet (МКІР 2022).

Ukrainan tilanne pakottaa miettimään, miten haavoittuvaisia kirjastojen fyysiset aineistot vielä nykyäänkin lopulta ovat. Historia on osoittanut, miten kirjastoja on vuosisatojen saa-

tossa tuhottu ja niiden aineistoja joko poltettu tai ryöstetty (ks. esim. Ekholm 2004). Paras vastalääke, mitä kirjastoala voi kokoelmiensa säilymisen eteen tarjota, on kirjastojen sisältämän kulttuuriperinnön digitoiminen ja näiden digitoitujen aineistojen hajauttaminen turvallisesti.

Valloittajan saadessa kansallisen perinnön haltuunsa on se mahdollista joko tuhota tai muokata omiin tarkoituksiin sopivaksi. Hajautettu digitoitu kulttuuriperintö taas toimii pelastajana – tai pahimmassa tapauksessa, elävän kulttuurin tuhoutuessa – muistijälkenä ja todisteena sotarikoksista. On myös muistettava, että kulttuurin tuhoutumisen voivat aiheuttaa monet muutkin seikat kuin sota, kuten esimerkiksi ilmastonmuutos tai muut luonnonkatastrofit. (Vuori 2011, Saarti 2017). Esimerkkejä toteutetuista tai parhaillaan käynnissä olevista hankkeista, joissa kansan kulttuuriperintöä on siirretty verkkoon, ovat lappilaisen kulttuuriperinnön digitoimishankkeet, Barentsin alueen kulttuuriperinnön tallentaminen ja Kansalliskirjaston digitoimisprojektit (Ihamo & Kuusikko 2008). ❖

Lähteet

CHAPPELL, B., 2022. Ukraine's libraries are offering bomb shelters, camouflage classes and, yes, books. NPR. Luettu 22. 4. 2022.

<https://www.npr.org/2022/03/09/1085220209/ukraine-libraries-bomb-shelters>

COOSELIS, 2022. Libraries helping Ukraine. Luettu 25. 4. 2022.

<https://coseelis.wordpress.com/libraries-helping-ukraine/x>

EKHOLM, K., 2004. Haavoittuneet kirjastot = Libricide: johdatus kirjastojen 1900-luvun kohtaloihin. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

FUN., 2022. Statement on Ukraine. Luettu 22. 3. 2022.

<https://yliopistokirjastot.fi/statement-on-ukraine/>

- IFLA, 2022a. IFLA Statement on Ukraine. Luettu 22. 4. 2022. <https://www.ifla.org/news/ifla-statement-on-ukraine/>
- IFLA, 2022b. IFLA response to the situation in Ukraine. Luettu 22. 4. 2022. <https://www.ifla.org/news/ifla-response-to-the-situation-in-ukraine/>
- HALMO, A. & KUUSIKKO, R., 2008. Lappilainen kulttuuriperintö verkkoon yli rajojen. Signum, 36(3). Luettu 22. 4. 2022. <https://journal.fi/signum/article/view/3468>
- Kansalliskirjasto, 2022. Julkilausuma solidaarisuudesta Ukrainaa kohtaan. Luettu 22. 4. 2022. <https://www.kansalliskirjasto.fi/fi/utiset/julkilausuma-solidaarisuudesta-ukrainaa-kohtaan?fbclid=IwAR1dJJExMrZCalkUZWRDri2ezN5RtANBwhXYZYUJKkn-Yx0-3ZxygdzBfc>
- MKIP, 2022. Recorded war crimes. Luettu 25. 4. 2022. <https://mkip.notion.site/mkip/e9a4dfe6aa284de38673efedbe147b51?v=f43ac8780f2543a18f5c8f45afdce5f7>
- @NickPoole1, 2022. (Nicholas Poole). Tviitti 28. 2. 2022. Luettu 22. 4. 2022. <https://twitter.com/nickpoole1/status/1498309449169178634>
- SAARTI, J., 2018. Kirjastojen yhteiskunnallinen vaikuttavuus ja digitaalinen humanismi – muistoja IFLA-kesästä 2017. Signum, 49(4), 30-33. <https://doi.org/10.25033/sig.69199>
- SKS, 2022. Pohjoismaiset kirjastoseurat tuomitsevat Ukrainan sodan. Luettu 26. 4. 2022. <https://suomenkirjastoseura.fi/pohjoismaiset-kirjastoyhdistykset-tuomitsevat-ukrainan-sodan/>
- STKS, 2022. Suomen tieteellinen kirjastoseura STKS ilmaisee tukensa. Luettu 26. 4. 2022. <https://www.stks.fi/yleinen/4259/>
- Українська бібліотечна асоціація/Ukrainian Library Association, 2022a. Facebook-sivu. Luettu 22. 4. 2022. <https://www.facebook.com/ula.org.ua>
- Українська бібліотечна асоціація/Ukrainian Library Association, 2022b. Львів бібліотечний в умовах воєнного часу. Luettu 26. 4. 2022. <https://www.facebook.com/ula.org.ua/photos/pcb.5353474248072626/5353473551406029/>
- VACCARO, D, 2022. 'Islands of hope': Ukrainian libraries respond to Russian invasion in surprising and heartbreaking ways - here's how. Berkeley Library News. Luettu 25. 4. 2022. <https://news.lib.berkeley.edu/voices-from-ukraine>
- VUORI, K., 2011. Symbolit sodan uhreina – miten käy kulttuuriperinnön, kun konflikti iskee? Pax-lehti, 2011(4). Luettu 25. 4. 2022. <https://www.pax.fi/2011-04/symbolit-sodan-uhreina-miten-kay-kulttuuriperinnon-kun-konflikti-iskee>

Kirjoittajat

ARI-PEKKA LAUHAKARI
Taideyliopiston kirjasto
ari-pekka.lauhakari@uniarts.fi

JOHANNA KIVILUOTO
LUT-tiedekirjasto
johanna.kiviluoto@lut.fi